

miljøsk

Tidsskrift om miljø og samfund

dec
2011
62

[TEMA]

LANDGRABBING

EN KAMP OM JORD OG RESSOURCER

KAMPEN OM JORDEN

Er vi i gang med at tage jorden fra verdens fattigste - igen?

INVESTORSTRATEGI

Danske pensionskasser investerer stort i udviklingslandes jord

BIOBRÆNDSTOFFER

Småbønder fordrives af spekulanter og mangelfulde jordlove

LANDGRABBING

-HVAD ER PROBLEMET?

Begrebet landgrabbing kan beskrives som et kapløb om adgang til ressourcer i en tid, hvor globale energi- og fødevarerpriser svinger voldsomt. Landgrabbing dækker over lande, private investorer og virksomheder, som køber eller leaser enorme landbrugsarealer i andre lande - typisk til produktion af fødevarer- og energiafgrøder, der eksporteres og sælges på det globale marked. Alt imens den lokale befolkning mister adgang til at dyrke egne fødevarer.

Oversøisk jordspekulation er ikke noget nyt fænomen. Den moderne jordspekulation tog for alvor fart i 2006-2007, da amerikanerne og europæerne begyndte at satse på biobrændstoffer, og i dag er størrelsen og antallet af handler på et niveau, der ikke er set siden de europæiske kolonimagters storhedstid. Verdensbanken rapporterer, at der alene i 2009 blev afsluttet handler for 45 millioner hektar - eller 17 gange det samlede danske landbrugsareal.

Handlerne i dag foregår ikke længere med militær magt, men derimod gennem 'legitime' juridiske kanaler. Men ifølge Verdensbanken foregår størstedelen af jordhandlerne i lande eller regioner med høj korruption og manglende transparens, og i mange tilfælde handles der direkte med nationale eller regionale regeringer, som har juridisk (og nogle gange militær) magt til at sikre sig retten over jorden.

Det sker ofte uden konsultation med de lokale bønder. De bliver i stedet tvangsforflyttet for at gøre plads til de nye investorer, som lover investeringer i infrastruktur, moderne produktionsmetoder og arbejde samt ikke mindst provenuer til politikere og embedsmænd. Men de lovede arbejdspladser og den lovede økonomiske udvikling følger ikke

automatisk med, og det er svært at finde eksempler på, at de enorme investeringer i udviklingslandenes landbrugsjord giver udvikling og fremgang for lokalsamfundene.

Verdensbanken, og FN taler nu om det store 'Land Grab' som et fænomen, der har stor økonomisk, politisk, miljømæssig og social betydning - ikke bare for de involverede lande, men også på det globale plan. Nye lande, som de færreste forbinder med global ekspansion, er kommet på banen: Kina, Sydkorea og de olierige golfstater er nu blandt de største investorer i oversøisk landbrugsjord til energi- og fødevarerproduktion.

Det kan ligge lige for at ønske overnational regulering, som kan tvinge spekulanter til at tage lokale hensyn og udvise passende mådehold. Mens vi venter på det, er det muligt at gøre noget her og nu: Spørg din pensionskasse, hvordan de sikrer, at dine penge gør gavn for andre end dig selv. Pension Danmark og PKA har for eksempel investeret i et engelsk selskab, der hedder Silverstreet Capital, der er specialiseret i landbrugsinvesteringer i Afrika. Det ser ud til, at pengene er kanaliseret gennem IFU (Industrialiseringsfonden for Udviklingslande), som ikke er omfattet af loven om offentlighed i forvaltningen. Så hvad gør Pension Danmark og PKA helt præcist for at sikre, at dine penge gør gavn for også småbønder i udviklingslandene?

Neokolonisme, korruption, monokultur, fordrivelse af småbønder og fødevarer sikkerhed er nogle af de centrale problemstillinger i forhold til landgrabbing - og emner, som diskuteres i temaet af dette nummer af Miljøsk.

Redaktionen

Nr. 62
december
2011

Udgiver

Miljøsk er et uafhængigt miljøtidsskrift, der udgives af Miljøbevægelsen NOAH. Miljøsk samler op på nyhedsmediernes debat og bidrager til den visionære diskussion om, hvilken vej udviklingen på miljøområdet kan og bør tage. Artikler i Miljøsk er ikke nødvendigvis udtryk for Miljøbevægelsen NOAHs holdning. Eftertryk er tilladt ved tydelig kildeangivelse.

Miljøbevægelsen NOAH,
Nørrebrogade 39, 1. Tv. 2200 København N,
Telefon 35 36 12 12, Fax: 35 36 12 17,
email: noah@noah.dk,
web: www.noah.dk
Find os også på Facebook

Redaktionen

Dan Boding-Jensen (ansv.), Nanna Kinch, Anders Kildegaard Knudsen, Jane Kofod, Berit Lypart og Karen Riisgaard

Layout

Mathias Krog Steffensen

Redaktions
komité

Henrik Wejding, Ann Vikkelso, Jens Hedelykke Pedersen, Ole Erik Hansen, Pernille Hagedorn Rasmussen og John Holten-Andersen

Abonnement
og løssalg

Miljøsk udkommer fire gange om året. Abonnement og løssalg ved henvendelse til NOAH på tlf. 35 36 12 12

Abonnement (4 numre)	195 kr.
Virksomheder, institutioner o.lign.	335 kr.
Løssalg (pr nummer)	50 kr.
Klassesæt á 30 sæt	250 kr.

Ældre numre kan købes så længe lager haves. Priserne er ekskl. porto og forsendelse.

Flytning og
reklamation

Meddelelse om flytning og reklamationer vedr. leveringen bedes rettet til NOAHs sekretariat.

Oplag

1200 stk.

Skriv for
Miljøsk

Miljøsk modtager gerne relevante artikler og kommentarer fra læserne. Kontakt redaktionen og få et eksemplar af vores skrivevejledning. Eftertryk er tilladt ved tydelig kildeangivelse.

Fotos

Shutterstock & Istockphoto

Miljøsk er mærket med FSC og det nordiske miljømærke Svanen.

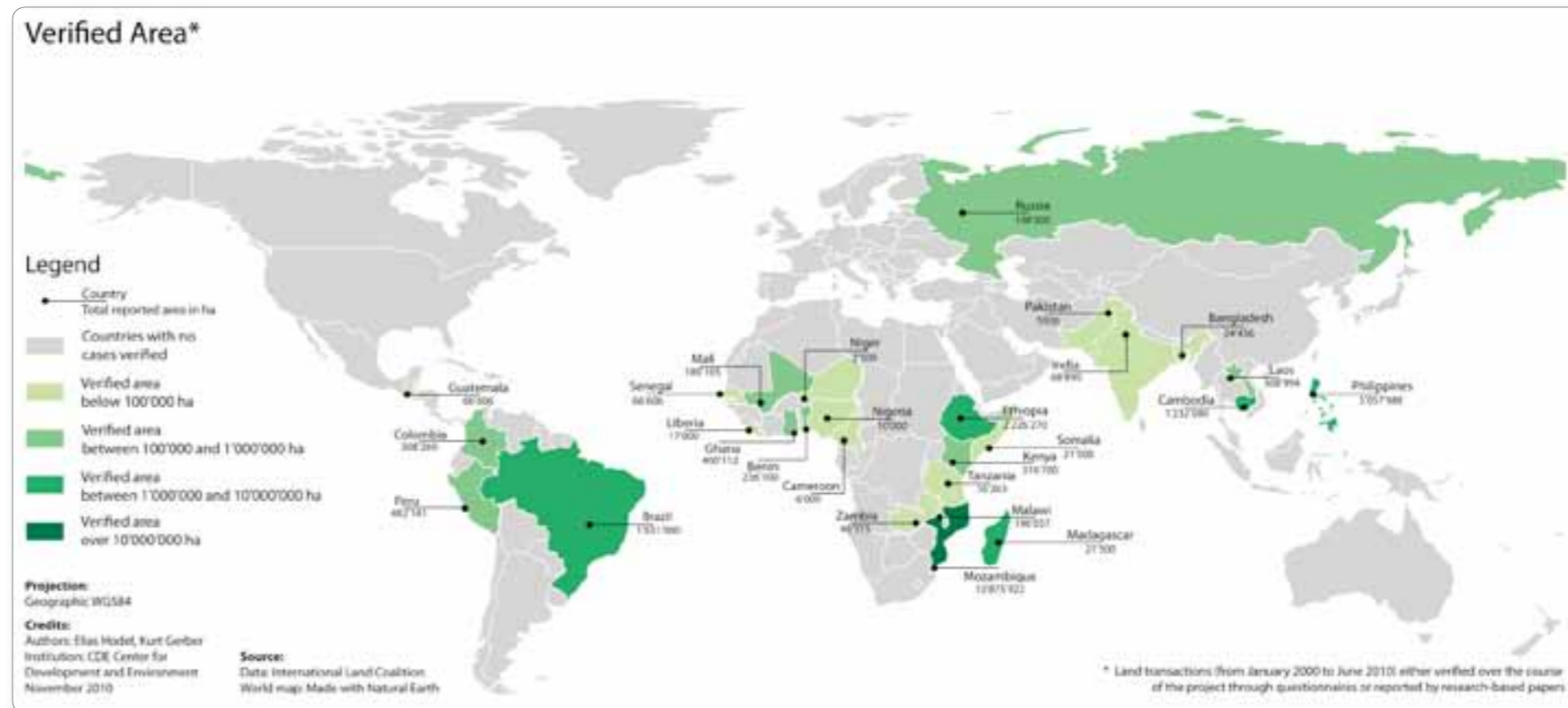
INDHOLD

[TEMA] LANDGRABBING

- 4 **TEMA** -Jordspekulation - et moderne kapløb om adgang til ressourcer
- 9 **TEMA** -Danske pensionskasser i global jordspekulation
- 12 **TEMA** -Småbønder fordrives af agrospekulanter i Madagaskar
- 16 **TEMA** -Kampen om jord er stadig brutal i Honduras
- 17 **Artmoney**-plakat nr. 19
- 22 **TEMA** -Landgrabbing rimer på katastrofe
- 25 **TEMA** -Tanzanianske småbønder kender ikke egne rettigheder
- 29 **Roskilde Festival: Amokfest møder affaldssortering**
- 34 **EU på vej til at sige OK til skrappe hårfarvestoffer**

JORDSPEKULATION - ET MODERNE KAPLØB OM ADGANG TIL RESSOURCER

'Landgrabbing' - oversøisk jordspekulation - er et kendt fænomen. Men størrelsen og antallet af handler er i dag på et niveau, der ikke er set siden de europæiske kolonimagters storhedstid. Er der tale om neokolonialisme med store negative konsekvenser for mennesker og miljø eller om unikke muligheder for at forbedre landbrugssektoren i udviklingslande og reducere fattigdom?

Tekst: Anders Riel Müller, cand. Scient. Soc., phd. studerende på Dansk Institut for Internationale Studier og Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet

I efteråret 2008 berettede the Wall Street Journal og Time Magazine om et nært forestående jordopkøb i Madagaskar. Sydkoreanske Daewoo Logistics havde ifølge reporterne leaset et areal svarende til 1,3 millioner hektar eller næsten en fjerdedel af Madagaskars samlede landbrugsareal i 99 år primært til produktion af fødevarer og palmeolie til biodiesel.

Nyheden faldt bogstaveligt talt ikke i god jord i Madagascar, hvor store protester ledte til, at den daværende præsident blev afsat af hæren og oppositionen. Den nyindsatte præsident skyndte sig at annullere handlen. Jordhandlen var ikke kun unik på grund af sin størrelse, men også fordi der her var tale om Sydkorea. Et land, som historisk set ikke har været anset som en global økonomisk magtfaktor. Selvom handlen blev annulleret, så var det et tegn på store forskydninger i den globale økonomiske rangorden.

Siden jordspekulation for alvor tog fart i 2006-2007 som et resultat af den amerikanske og europæiske satsning på biobrændstoffer, er nye lande kommet

på banen. Lande, som de fleste ellers ikke forbinder med global ekspansion. Kina, Sydkorea og de olierige golfstater er nu blandt de største investorer i oversøisk landbrugsjord til energi og fødevarerproduktion.

Selv Verdensbanken og FN taler nu om det store 'Land Grab' som et fænomen, der har stor økonomisk, politisk, miljømæssig og social betydning ikke bare for de involverede lande, men også på det globale plan. Det er et kapløb om adgang til ressourcer i en tid, hvor globale energi og fødevarerpriser fluktuerer voldsomt. Oversøisk jordspekulation er ikke noget nyt, men størrelsen og antallet af handler er på et niveau ikke set siden de europæiske kolonimagters storhedstid. Verdensbanken rapporterer i en af de hidtil største undersøgelser om emnet, at der i 2009 alene blev afsluttet handler for 45 millioner hektar eller 17 gange det samlede danske landbrugsareal. Forskellen fra dengang er dog, at det ikke sker med militær magt, men primært gennem 'legitime' juridiske kanaler. I mange tilfælde handler lande, private investorer og virksomheder direkte med nationale eller regionale regeringer, som har juridisk (og nogle gange militær) magt til

at sikre jordrettighederne - og ofte sker det uden konsultation med de lokale.

Ifølge Verdensbankens rapport foregår størstedelen af jordhandlen i lande eller regioner med høj korruption og manglende transparens. I mange tilfælde bliver de lokale beboere tvangsforflyttet for at gøre plads til de nye investorer, som lover investeringer i infrastruktur, moderne produktionsmetoder og arbejde samt ikke mindst provenuer til politikere og embedsmænd.

LANDGRABBING FOR AT NÅ EGNE KLIMAMÅL

Men før vi kigger på de mange problemstillinger, som disse jordopkøb genererer, er det nødvendigt også at forstå baggrunden for den store jagt på jord, som regeringer og investorer i øjeblikket er godt i gang med.

Den første store bølge af jordopkøb kom i forbindelse med stigende energipriser og klimadebatten omkring 2006. For at nå USA's og Europas klimamål blev der foretaget store investeringer i energiafgrøder verden over. Her var det primært europæiske og amerikanske investorer, som ledte an med jordopkøb i Sydøstasien, Afrika og

Sydamerika. Millioner af hektarer blev omlagt til energiafgrøder såsom sojabønner, majs, sukkerør og palmeolie. Men energiafgrøder havde også en anden effekt. I 2008 bidrog en kombination af dårlige høstresultater, øget spekulation i landbrugsprodukter samt den øgede efterspørgsel på majs og soja (til bioethanol og biodiesel) til stærkt stigende fødevarerpriser, og social uro opstod i en lang række lande heriblandt Haiti.

De stigende fødevarerpriser ramte dog også en lang række af lande, som økonomisk ellers er relativt velstillet såsom som de rige oliestater i Mellemøsten, Sydkorea og Kina. Disse lande har det tilfælles, at den øgede velstand har ført til øget forbrug på et niveau, hvor det lokale landbrug ikke har kunne følge med enten på grund af manglende investeringer eller slet og ret på mangel af landbrugsjord. Flere af disse lande er derfor nødt til at dække store dele af deres fødevarerbehov via det internationale marked, som er domineret af nogle få store handelsfirmaer primært fra USA og Europa.

Det gør deres økonomier yderst sårbare over for store svingninger i globale fødevarerpriser på samme måde, som det er tilfældet for en lang række

“Hungersnøden på det Afrikanske Horn er paradoksalt, fordi Etiopien og Sudan i de seneste år har solgt store landområder til udenlandske investorer, mens store dele af befolkningen andre steder på Afrikas Horn sulter.

udviklingslande. Sydkorea er et af verdens rigeste lande, men selvom landet økonomisk set hører blandt verdenseliten, er deres position i verdenshandlen inden for fødevarer utrolig svag. Landet importerer ca. 75 procent af deres fødevarer, og langt størstedelen af landets fødevarerimport kontrolleres af tre amerikanske og et japansk handelsfirma.

En del af de arabiske lande står i samme situation. Tørt klima og mangel på vand gør fødevarerproduktion til en stigende og mere velhavende befolkning næsten umuligt, men import af råvarer er kontrolleret af europæiske og amerikanske handelsfirmaer og investorer via de to primære råvarebørser i Chicago og London. Stigende fødevarerpriser kan have store konsekvenser for den nationale politiske stabilitet, hvilket mest mærkbart er kommet til udtryk i det arabiske forår, hvor stigende priser på mad var en afgørende faktor for de mange revolutioner.

KONTROL OVER GLOBAL FØDEVAREHANDEL

National fødevarer sikkerhed er derfor en primær politisk grund for de rige mellemøstlige og østasiatiske staters interesse i jordopkøb. Men det er ikke kun ønsket om at sikre den nationale politiske stabilitet, som driver disse lande. Det er også et forsøg på at ændre den globale magtbalance inden for den globale fødevarerhandel, som har ligget i europæiske og amerikanske hænder i århundreder. Sydkorea for eksempel har for nylig startet deres eget handelselskab på råvarebørsen i Chicago, med det formål at spekulere i råvarer og derved opnå større kontrol med den globale fødevarerhandel. Derfor symboliserer skiftet også en forrykning i den globale økonomiske og politiske magtbalance, hvor Europa og USA står stadigt svagere.

Det i sig selv er dog ikke hele historien. Der skal også investorer og kapital til. Her er en afgørende faktor det kollapsende ejendomsmarked i USA. Mange investorer oplevede store tab, og samtidig skulle de finde nye investeringsområder. Jordspekulation viste sig her at være et attraktivt område med stabile investeringsafkast.

De nationale regeringer i Mellemøsten og Østasien har derfor ikke haft svært ved at finde velvillig investeringskapital blandt såvel lokale som vestlige investeringsfonde. Men selvom store dele af mediernes fokus ligger på Kinas rolle især, så er det vigtigt at minde om, at jordspekulation i høj grad også involverer europæiske og amerikanske interesser. Det er altså derfor ikke kun nationalstater, som direkte eller indirekte opkøber jord. Det er også private interesser, der driver værket og især håbet om stabile afkast og ikke mindst

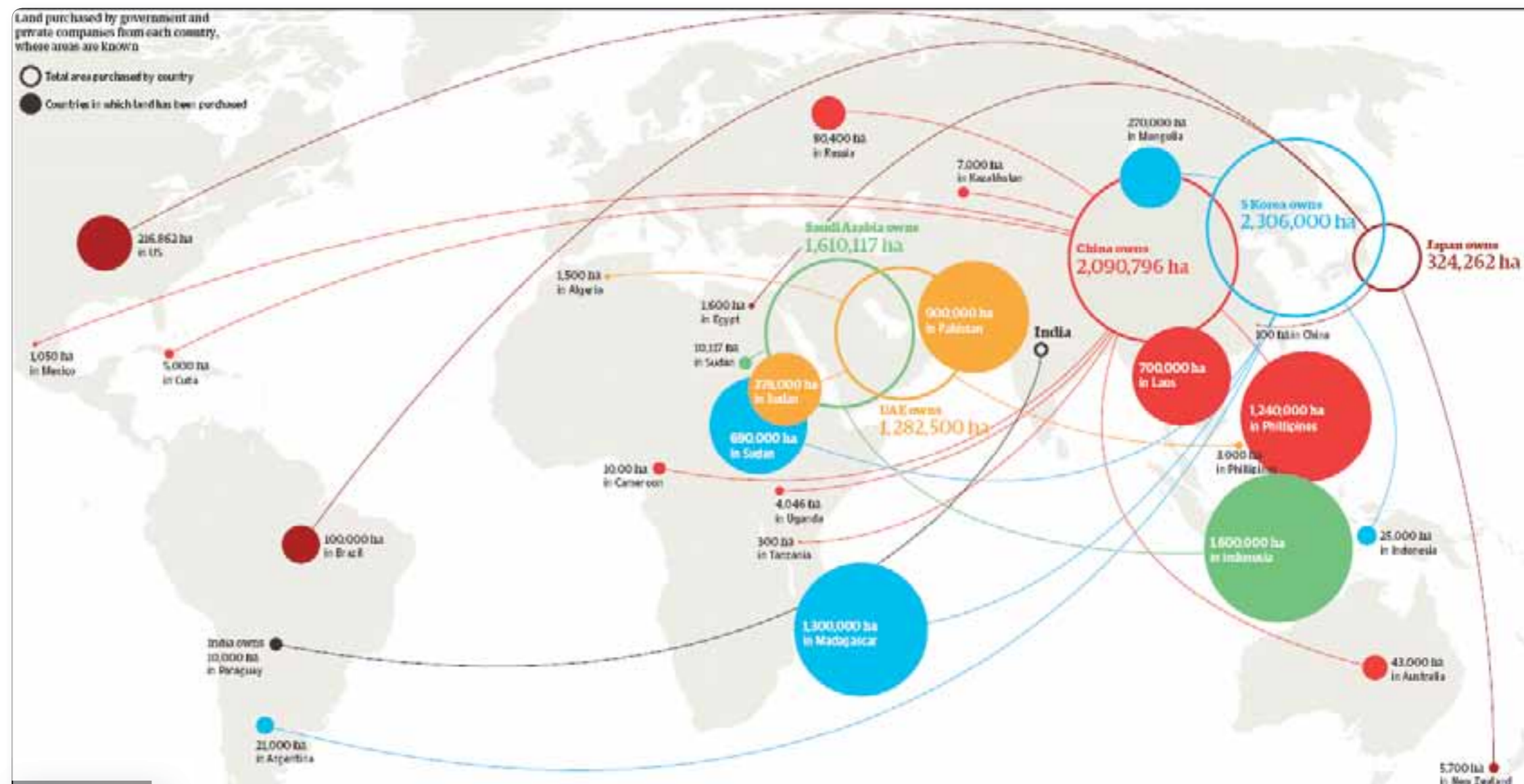
sikre investeringer i en økonomisk usikker tid. Jordspekulation er blevet en vigtig del af mange investeringsfondes portefølje som en stabil grundindtjening - en rolle som det amerikanske ejendomsmarked tidligere havde.

BØNDER TVINGES VÆK

Men hvad betyder jordinvesteringerne for de lande, som der bliver investeret i? Hvad betyder

det for lokalbefolkningerne i de berørte områder? Hvad betyder det for traditionelle landbrug og småbønder? Hvilke miljømæssige konsekvenser er der? Hvad betyder det for landbrugssektoren på nationalt og globalt plan?

Den øgede interesse i landbrugsjord åbner op for en masse spørgsmål, som der ikke er entydige svar på. Fortalere for jordinvesteringer siger, at det giver udviklingslande mulighed for at forbedre deres landbrugssektor - en sektor, som har været

slem underprioriteret af såvel nationale regeringer som internationale valutafonde og udviklingsfonde i flere årtier. Mange lande i Afrika hungrer efter investeringer i landbrugssektoren, som er den sektor hvor størstedelen af befolkningerne er beskæftiget. Efter årtiers liberalisering af landbrugssektoren og manglende investeringer ligger landbruget i ruiner i flere lande. Den nye globale interesse åbner derfor op for endelig at få investeringer ind i landbrugssektoren igen.

Men kritikerne er også mange. De peger på uigennemsigtheden af disse jordkontrakter og den manglende konsultation med de berørte bønder, der i værste fald bliver tvunget væk fra deres jord med magt. Ligeledes peger modstanderne på de miljømæssige og sociale konsekvenser i at erstatte små familielandbrug med store industrielle monokulturer.

Et andet kritikpunkt er de nationale regeringers særlige interesse i at sælge jordområder, som tilhører stammesamfund eller minoritetsgrupper inden for landenes grænser. Motivationen kan være såvel politisk som økonomisk. I Tanzania for eksempel har regeringen brugt termen 'uproduktiv' jord til at retfærdiggøre salg til udenlandske investorer, hvor uproduktiv betyder, at jorden er kontrolleret af etniske minoritetsgrupper hvis primære aktiviteter består i smålandbrug og dyrehold. Ligeledes påpeger kritikerne på det paradoksale i at producere til eksport, når mange udviklingsregioner allerede har svært ved at brødføde deres egen befolkning. Hungersnøden på det Afrikanske Horn er lige netop paradoksal, fordi lande som Etiopien og Sudan i de seneste år har solgt store landområder til udenlandske investorer, mens store dele af befolkningen andre steder på Afrikas Horn sulter.

Vi ved, at det er et komplekst sammenfald af globale, nationale og lokale interesser, som har ledt til den store interesse i jordopkøb. Men vi har meget lidt faktuel viden om de potentielle positive og negative konsekvenser. Er der tale om neokolonialisme med store negative konsekvenser for mennesker og miljø? Eller har vi at gøre med en unik mulighed for at forbedre landbrugssektoren i udviklingslande gennem nye kapitalindsprøjtninger og derved bidrage til at reducere fattigdom især i landbrugsregioner?

DANSKE PENSIONSKASSER I GLOBAL JORDSPEKULATION

Investeringer i landbrugsjord i udviklingslande er populært blandt investorer som f.eks. de danske pensionskasser. Men det er svært at finde eksempler på, at investeringen har betydet fremgang og udvikling for de involverede lokalsamfund - tværtimod. Pensionskassernes medlemmer bør tage ansvar og påvirke investeringerne, så vores alderdom ikke bliver betalt ved at tage jorden fra verdens fattigste

Tekst: Grain.org og Anders Riel Müller

Den stigende interesse i landbrugsjord genererer diskussioner, konflikter og kontroverser i hele verden, og en stigende mængde af rapporter viser, at disse projekter har negative konsekvenser for de involverede lokalsamfund. De fremmer storskala industrialiseret landbrug i en verden, der præges af alvorlige fødevarer- og miljømæssige kriser, og hele befolkningsgrupper bliver tvangsfjernet fra deres jord for at gøre plads for de nye investorer. Mange investeringer i landbrugsjord er rettet mod lande med korrupte regeringer, hvor befolkningen oftest har svært ved at forsvare deres jordrettigheder. Selv Verdensbanken har haft svært ved at finde positive eksempler på jordinvesteringer. I deres rapport fra September 2010 bekræfter Verdensbanken, at det er svært at finde best cases på jordopkøb, og at de fleste investeringer foregår i lande med store korruptionsproblemer såsom Etiopien og Sudan.

fra hele verden på grund af de potentielle finansielle afkast og nogle af de største spillere, som søger at drage fordel af jordspekulation er pensionskasser i Nordamerika, Europa og Østasien, det vil sige almindelige arbejdstageres pensionsopsparinger. Vi sparer op, fordi vi ønsker en sikker økonomisk alderdom og pensionskassernes formål er at få vores opsparinger til at yngle og yde det bedste. Men pensionskasser er også demokratisk styrede organisationer med medlemsvalgte bestyrelser der i de fleste tilfælde stiller i det mindste minimale krav til etisk ansvarlighed. På jordspekulation er der dog stadig en mangel på viden om de sociale, økonomiske, miljømæssige og politiske konsekvenser, og det er derfor nødvendigt at sikre, at vores pensionsmidler ikke bliver brugt til at finansiere korrupte regimer, fordrive bønder fra deres jord og ødelægge sårbare naturområder.

INVESTORER TILTRUKKET AF JORDSPEKULATION

På trods af alle kontroverserne og de uafklarede spørgsmål tiltrækker jordspekulation investorer

Verdensbankens Rapport "Rising global interest in farmland : can it yield sustainable and equitable benefits?" kan downloades fra Verdensbankens hjemmeside: <http://econ.worldbank.org>

“ I den danske presse har der reelt set ikke været nogen dækning, men faktum er, at danske pensionskasser og dermed vores opsparinger er dybt involveret i jord- og fødevarerpekulation. gaskar, men for udenlandske investorerne er der næsten tale om en foræring.

Derfor er det vigtigt at pensionskassernes medlemmer involverer sig aktivt i at sikre, at pensionskassernes investeringer er etisk forsvarlige.

PENSONSKASSER ER GLOBALE FINANSIELLE SVÆRVÆGTERE

I dag er vores pensionsopsparinger oftest forvaltet af private virksomheder på vegne af fagforeninger, regeringer, enkeltpersoner eller arbejdsgivere. Disse virksomheder er ansvarlige for at beskytte og “maksimere” vores pensionsopsparing. Enhver, i den industrialiserede verden som er heldig nok til både at have et job og være i stand til at sætte penge til side, har formentlig en pensionsordning, der administreres af en pensionskasse. I Danmark indbetaler vi for eksempel til den offentligt administrerede Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP). En af verdens største pensionskasser. Globalt er der tale om enorme summer penge. Pensionskasser styrer i dag US\$ 23 billioner i aktiver.

SIKRE INVESTERINGER MED STORT AFKAST

Mange af disse har oplevet store tab i forbindelse med finanskrisen, og derfor har de fleste pensionskasser revurderet deres investeringsstrategi for at genvinde det tabte og finde mere sikre investeringer. Som følge heraf forsøger pensionsfondene nu at genopbygge aktiverne gennem langsigtede investeringsstrategier, og investeringer i landbrugsjord er et vigtigt aktiv i disse langtidsoverrettede strategier. Jordopkøb anses som en god grundinvestering ud fra deisen om, at en stigende verdensbefolkning har brug for mad og energi, mens ressourcerne til fødevarerproduktion bliver mere og mere begrænsede. Der er altså tale om en simpel udbud efterspørgselsberegning. Billige jordpriser i steder som Afrika, Sydøstasien, Australien, Sudan,

Uruguay, Rusland, Zambia og Brasilien anses som sikre langtidsinvesteringer, da jordpriser bevæger sig i takt med inflation (og lige så vigtigt lønninger) men ikke i takt med andre varer i pensionskassernes investeringsporteføljer, hvilket giver fondene en diversificeret indtægt. Jordspekulation giver derfor langsigtede pay-offs fra den stigende værdi af landbrugsjord og de cash flows, der i mellemtiden vil komme fra salg af afgrøder, mælkeprodukter eller kødproduktion. Hvis du skulle bestyre de penge, som skal udbetales til arbejdstagere 30 år fra nu, ville du også kunne se logikken.

FLERE PENGE I JORD-AKTIER

Pensionsfonde er den største gruppe af institutionelle investorer i både råvarespekulation generelt (US\$ 100 milliarder af US\$ 320 milliarder dollar) og landbrugsjord i særdeleshed. Ifølge en række undersøgelser inden for branchen, forsøger pensionskasser at investere i landbrugsjord - en ny aktivklasse, der tilbyder årlige afkast på 10-20%. Det vil ikke overraske nogen, der har fulgt de store “AG investering” seminarer, der er blevet afholdt på fornemme hoteller i byer som Zürich, London, New York og Singapore i løbet af de sidste tre år. Tag den globale AgInvesting konference på Waldorf Astoria i New York så sent som i maj i år. Konferencen tiltrak omkring 600 investorer, som kollektivt repræsenterer over 10,8 milliarder dollars i landbrugsaktiver på verdensplan og med planer om at øge disse investeringer til US\$ 18,1 milliarder (op 67%) over de næste tre år. Næsten en tredjedel af deltagerne var pensionskasser.

I dag udgør investeringer i landbrugsjord 1-3% af pensionskassernes porteføljer, men i 2015 forventes det, at fondenes totale investeringer kommer op på 3-5%. Det lyder måske som små tal, men der er tale om enorme beløb, da

1% kan betyde flere milliarder dollars. Danske pensionskasser er også aktivt involveret. PKA (Pensionskassernes Administration A/S), som ejes af 8 selvstændige pensionskasser med 250.000 medlemmer primært inden for social- og sundhedssektoren, har for eksempel næsten 2 milliarder kroner realiserede og planlagte investeringer i jordopkøb eller 1,5% af deres samlede aktiver.

Den korte konklusion på disse trends inden for investeringsstrategier er derfor at:

- De største institutionelle investorer har planer om at fordoble deres portefølje-beholdninger i landbrugsråvarer, herunder landbrugsjord... efter sigende vil de gøre det meget snart;
- Den nye stigning i investeringer vil presse fødevarerpriser på globalt plan yderligere op;
- Højere fødevarerpriser vil ramme især fattige og lavindkomstgrupper i såvel udviklingslande som industrialiserede lande.

PROTEST IKKE UMULIG

Det er ikke let at påvirke fondsadministratorer direkte. Når alt kommer til alt, er deres job at maksimere medlemmernes afkast på deres pensionsopsparinger. Men fagforeninger, pensionskassernes bestyrelser, regeringer og andre, der er ansvarlige for strategiske beslutninger for, hvordan vores pensionsmidler investeres, kan og bør overtales til ikke at involvere sig ukritisk i jord- og fødevarerpekulation. At det er muligt at påvirke ens pensionskasse til at fravælge investeringer i jordspekulation, er der eksempler på fra USA, hvor en koalition af religiøse, familielandbrug, og andre

interesseorganisationer fik overbevist de californiske skolelæreres pensionskasse til at reducere deres investeringer i jord og fødevarer gennem en stor kampagne. Som svar på kampagnen valgte pensionskassens bestyrelse at mindske deres investering fra 2,5 milliarder dollars til 150 millioner, og samtidig indvilgede bestyrelsen i at foretage yderligere studier for at vurdere, om de helt skulle trække sig.

EMNET SKAL HAVE FOKUS I DANMARK

I Danmark er der ikke meget fokus på de store jordopkøb. I den danske presse, har der reelt set ikke været nogen dækning, og mange af de store internationale medier har primært fokuseret på jordopkøb foretaget af lande i Mellemøsten og Kina, men faktum er, at danske pensionskasser, og dermed vores opsparinger, er dybt involveret i jord- og fødevarerpekulation og sandsynligvis har til hensigt at øge deres investeringsportefølje. Det er derfor vigtigt, at der bliver etableret en offentlig debat om emnet i Danmark, og at pensionskassernes investeringer bliver set efter i sømmene. Hvis ikke, kan vores fremtidssikring være med til at ødelægge fremtiden for millioner af verdens fattigste, hvis primære aktiv er den jord, som vores pensionskasser kan være med til at opkøbe og fordrive dem fra.

Artiklen er skrevet i samarbejde mellem Organisation GRAIN (www.grain.org) og Anders Riel Müller, Forskningsmedarbejder for Institute for Food and Development Policy, og PhD studerende i Internationale Udviklingsstudier på Roskilde Universitet.

SMÅBØNDER FORDRIVES AF AGROSPEKULANTER I MADAGASCAR

Madagascar har en problemfyldt historie i forhold til fattige bønders jordrettigheder. Også i dag forsøger landets regering at tiltrække nationale og internationale investorer, der ønsker at producere energi- og fødevarer til eksport. I mellemtiden fordrives familier fra deres jord uden kompensation og uden økonomiske alternativer.

Tekst: Mamy Rakotondrainibe, bestyrelsesmedlem for NGO'en TANY

Madagaskars bønder er bønder, der er plaget af fattigdom. Trods store natur- og mineralressourcer lever 80 procent af befolkningen under fattigdomsgrænsen på 1 \$ per dag. Ca. 50 procent af befolkningen kan ikke læse og skrive.

80 procent af befolkningen bor i landdistrikterne, og landbrug er den primære indtægtskilde. De fleste bønder har en smule jord, som opdyrkes med basale redskaber og infrastruktur, primært til deres eget forbrug. Der har aldrig været etableret effektive politikker, der adresserede småbøndernes behov, hverken af den franske kolonimagt eller de efterfølgende post-koloniale regeringer. I dag er kun 25-37 procent af det potentielle landbrugsareal under kultivering eller mellem 15-20 millioner hektar.

Øen er opdelt i 22 regioner og mere end 1550 kommuner, men landet har samtidig nogle få magtfulde og rige familier, der styrer staten økonomisk såvel som politisk.

JORDREFORM UDEN EFFEKT

Før i tiden levede madagaskiske familier ifølge traditionelle skikke og havde ikke behov for skriftligt bevis på deres jord. I begyndelsen af kolonitiden blev 'torrens'-systemet indført af de franske

koloniherrer for at ekspropriere jord til franske kolonister. Kolonisystemet blev fortsat efter uafhængigheden. Procedurene, omkostningerne og priserne for at sikre sig juridisk bevis på sin jord var så besværligt, tidskrævende og dyrt for den individuelle familie, at det er vurderet, at kun en tiendedel af landets areal var omfattet af officielle jordtitler i 2009.

For at sikre bøndernes jordrettigheder blev en decentraliseret jordreform iværksat i 2005. Der blev oprettet en række kommunale kontorer 'guichet foncier' i de lokale kommuner tættere på befolkningen. Jordpriserne var økonomisk inden for rækkevidde for størstedelen af befolkningen, og ventetiden blev forkortet betydeligt.

Desværre var jordreformen finansielt støttet af udenlandske donorer, som trak sig ud af landet i 2009, da den politiske krise førte til et kup og systemskifte. Jordreformerne blev stoppet i de fleste kommuner, og størstedelen af bønderne blev efterladt uden officielle dokumenter på deres jord og står i dag i samme situation som før jordreformen.

STORINVESTORERNE ANKOMMER

Madagaskars lovgivning har siden uafhængigheden fra Frankrig udelukket udenlandske

virksomheder og folk fra at opkøbe jord. Men i 2003 implementerede regeringen en ny lov, som tillod udenlandske virksomheder at investere i jord, hvis det beløb sig til over 500.000 \$, og i 2008 blev en ny lov implementeret for gøre at det nemmere for udenlandske investorer at opkøbe jord. Jordopkøb er dermed muligt for alle virksomheder og privatpersoner, som har en madagaskisk samarbejdspartner eller en associeret madagaskisk statsborger.

Det er derfor svært at vurdere antallet af udenlandske investeringer, da de fleste udenlandske investorer opererer under dække af en lokal virksomhed eller privatperson. Selvom vedtægten aldrig er blevet offentliggjort, bliver den nævnt i en række officielle dokumenter. Yderligere er der i den nye grundlov fra 2010 stipuleret, at retningslinjerne for salg af jord til udlændinge er styret af denne vedtægt, selvom den som sagt aldrig er blevet offentliggjort.

TANY

NGO'en TANY blev etableret af madagaskere bosiddende i Frankrig i december 2008 i forbindelse med Daewoo's jordopkøb i Madagaskar. Læs mere på www.terresmalgaches.info

2008 var det år, hvor den internationale finanskrise og stigende fødevarerpriser førte til en stigende interesse i jordspekulation af mange investorer.

JORDOPKØBSFORSØG AFSLØRET

Det mest internationalt kendte forsøg på at opkøbe madagaskisk jord blev afsløret af Financial Times i november 2008. Daewoo Logistics, et af Sydkoreas største handelsfirmaer, annoncerede, at de havde underskrevet en leasingkontrakt med den madagaskiske regering om 1,3 millioner hektar jord i fire forskellige regioner. Kontrakten gav virksomheden ret til opdyrkning af jorden i 99 år og Daewoo ønskede at producere majs og palmeolie til eksport.

Udover den utrolig lange leasingperiode og det enorme areal var vilkårene uacceptable for de fleste madagaskere. Der var ikke nogen finansiell kompensation til de berørte bønder bortset fra etablering af den nødvendige infrastruktur for projektet, og hele høsten skulle eksporteres til Sydkorea. Befolkningen var oprørt over nyheden, og den madagaskiske diaspora i Frankrig etablerede en organisation (TANY) for at protestere mod handlen.

I mellemtiden begyndte oppositionen i Madagaskar at røre på sig. En række dårlige politiske beslutnin-

“ Kvadratmeterprisen for jord er høj for gennemsnitsfamilien på Madagaskar, men for udenlandske investorerne er der næsten tale om en foræring.

ger, heriblandt handlen med Daewoo, motiverede oppositionen til at arrangere store demonstrationer og kræve præsidentens afgang. Med støtte fra hæren formåede en gruppe oppositionspolitikere at afsætte præsident Ravalomananas regering i et kup, og Andry Rajoelina erstattede ham på præsidentposten. Transitionsregeringen under ledelse af Rajoelina offentliggjorde kort efter, at handlen med Daewoo var blevet annulleret.

DÆKVIRKSOMHEDER OG JORDRETTIGHEDER

På samme tidspunkt, i slutningen af 2008, forsøgte det indiske firma Varun at etablere dyrkningskontrakter med 13 kooperativer i Sofia regionen gennem en madagaskisk dækvirksomhed, Sodhal. I løbet af nogle få uger havde virksomheden sikret sig rettighederne til 200.000 hektar jord. Varun skulle opdyrke jorden, mod at bønderne modtog 30 procent af høsten. Dog skulle 70 procent af deres andel sælges gennem Varun til en pris fastsat af Varun. Derudover indeholdt kontrakterne en fortrolighedsklausul, der forbød bønderne at dele information om priser.

I sidste ende blev kontrakterne ikke til noget, da flere af de traditionelle landsbyoverhoveder modsatte sig kontrakterne, men i 2011 kom det frem, at Varun havde haft succes med at etablere projekter i andre dele af Madagaskar gennem en anden madagaskisk dækvirksomhed.

Daewoo projektet blev internationalt kendt og resulterede i voldsomme reaktioner fra befolkningen, fordi kontraktvilkårene blev offentliggjort. Efterfølgende blev en række mindre kontrakter bragt ud i offentligheden.

Offentliggørelse af kontrakter hører dog til sjældenhederne. På grund af manglende demokrati og ytringsfrihed er det næsten umuligt for folk at formidle information om jordopkøb til offentligheden, og ofte bliver den lokale befolkning ikke konsulteret, før regeringen leaser jorden til investorer.

FÆNGSEL PÅ LIVSTID

Flere bønder har bevidnet, at de har modtaget trusler. I en sag i Ankorondrano-Analavory regionen, protesterede de lokale mod at blive fordrevet fra deres land, hvorefter den nationale investor tilkaldte hæren. To soldater blev dræbt i kampen, og de involverede bønder blev dømt til døden. Dødsstraffen er sidenhen blevet reduceret til fængsel på livstid.

Det er den slags repressive tiltag, der er grunden til, at vi ikke hører mere om jordspekulation i Madagaskar, selvom der er civil modstand mod investorerne.

Det er dog vigtigt ikke kun at se jordspekulation som et økonomisk spørgsmål for madagaskerne. Ifølge madagaskisk tradition er jord hellig, og den bliver kun solgt til andre familier i lokalsamfundet og kun som en sidste udvej. Der er bred enighed blandt Madagaskars interesseorganisationer om, at det grundet jordens kulturelle, sociale og økonomiske betydning er vigtigt, at der er gennemsigtighed i enhver kontraktforhandling, at de implicerede parter skal inkluderes i hele forhandlingsprocessen, og at der skal etableres institutioner, som kan håndhæve kontraktens vilkår.

I organisationen TANY arbejder vi for, at jord ikke sælges til udenlandske investorer dels på grund af

den enorme kulturelle betydning jord har, men især fordi jord tit er det eneste aktiv for fattige bønder. Jord er et essentielt sikkerhedsnet i et land, hvor der er få økonomiske alternativer.

Kvadratmeterprisen for jord er høj for gennemsnitsfamilien på Madagaskar, men for udenlandske investorerne er der næsten tale om en foræring.

FAMILIER FORDRIVES PÅ NY

De officielle instanser siger ofte, at der findes store områder uudnyttet landbrugsjord på Madagaskar. Det er ikke sandt. I Daewoo eksemplet boede der flere hundreder familier i de berørte områder, men de havde ingen officielle dokumenter, der kunne bevise deres ejerskab. Det mønster gentager sig på tværs af landet, hvor bønder fordrives fra deres jord for at gøre plads til udenlandske investorer.

Madagaskars problemfyldte historie i forhold til jordrettigheder er blevet yderligere demonstreret i de seneste måneder. I de sidste par år har regeringen ikke iværksat store landtransaktioner med udenlandske investorer, selvom det er velkendt,

at de har modtaget mange henvendelser. I begyndelsen af 2010 blev der dog på ny rapporteret om flere fordrivelser af familier. Det var familier, der boede på jord, der efter uafhængigheden fra Frankrig blev eksproprieret fra kolonisterne og administreret af regeringen.

Staten har siden holdt disse områder i en speciel status, som har gjort det næsten umuligt for de bosiddende familier at opnå formelle rettigheder til deres jord, selvom de har opdyrket jorden gennem flere generationer. Der er nu mistanke om, at regeringen er begyndt at lease disse jordområder ud til udenlandske investorer, hvilket kan forklare de mange fordrivelser.

Under alle omstændigheder ser det ud til, at regeringen igen aktivt forsøger at tiltrække investorer fra Europa, Asien, Australien såvel som nationale investorer, der ønsker at producere energi- og fødevarer til eksport. I mellemtiden fordrives familier fra deres jord uden kompensation og uden nogle økonomiske alternativer. Det er på tide at forsvare Madagaskars jord og støtte bønderne i deres kamp for deres rettigheder.

MADAGASKAR

En østat på 589.000 km² og 20 millioner indbyggere i det Indiske Ocean øst for det afrikanske kontinent. Madagaskar var en fransk koloni fra 1896 til 1960. Republikken, der blev etableret efter uafhængigheden fra Frankrig, har altid været økonomisk afhængig af udenlandsk bistand og investeringer. Siden 2002 har landet også været plaget af politiske konflikter. Den seneste i 2009, en konflikt som endnu ikke er løst.

KAMPEN OM JORD ER STADIG BRUTAL I HONDURAS

Fattige bønder fordrives, bondeoprør knuses og palmeolieplantager til dyrkning af biobrændstoffer ejet af stor-investorer breder sig på bekostning af marker med fødevareafgrøder til eget brug. I den gamle 'bananrepublik' Honduras kæmper lokale bønder og agro-industrien også i dag en behård kamp om jorden

Tekst og foto: Tanya Kerksen, First Food

Landgrabbing er ikke noget nyt fænomen i Honduras. Landet er kendt som den perfekte 'banan-republik', hvor amerikanske virksomheder omkring årtusindskiftet overtog massive landområder til frugtplantager. I dag er spekulationen med jorden især forbundet med den øgede efterspørgsel på 'grønne' brændstoffer i Nordamerika og Europa.

For eksempel udvidede jordbesiddere i Aguan-regionen - en frugtbar floddal i det nordlige Honduras - i 1990'erne deres besiddelser dramatisk og investerede kraftigt i produktion af palmeolie, der fungerer som råmateriale til biobrændstoffer.

Honduras producerer i dag over 300 tons palmeolie. 70 procent bliver eksporteret. Områder med produktion af palmeolie er steget fra 40.000 hektar i 1990 til 80.000 i 2010 og hele 120.000 i 2011. Det meste bliver dyrket

i Aguan. Udvidelse af palmeolieproduktionen er sket på bekostning af afgrøder som majs, bønner, ris og durra, som er blevet skubbet ud i landbrugets grænseområder med dårlige jorder og stejle bakkesider.

Bonde-organisationer i Aguan-regionen har i over 15 år kæmpet for at genvinde de områder, som i starten af 1990'erne blev landgrabbet af store palmeolieproducenter. Organisationerne er efter statskuppet i 2009, hvor præsident Manuel Zelaya Rosales blev afsat, kommet under øget angreb fra den agroindustrielle elite, som forsøger at få mere magt.

Men landgrabs er ikke enkeltstående begivenheder i tid. En historisk analyse af Aguan-sagen viser, at det derimod ofte drejer sig om meget omstridte processer, der indgår i lange kampe for landbrugsreformer og bonde-rettigheder.

LANDREFORMER I 50'ERNE

I 1950'erne blev de nordamerikanske bananvirksomheders jerngreb om Honduras' økonomi mødt med en stigende organisering af landarbejdere. En generalstrejke i 1954 blev vendepunktet i Honduras' politiske historie og medførte tre årtiers regeringsreformer med det formål at dæmme op for den sociale uro ved at lette presset på landområderne. Statsejede landområder

Fortsættes side 20 >>

ARTMONEY-PLAKAT NR. 20:

'I GUESS THAT EVERYBODY IS IN IT FOR LOVE'

Miljøsk og kunstprojektet Bank of Artmoney tilbyder i hvert nummer af Miljøsk et stk. unik kunst med et miljøpolitisk budskab. Den danske kunstner Dorte Persson står bag Artmoney-plakat nr. 20

Dorte Persson har til Artmoney-plakaten valgt at lade sig inspirere af teksten "I guess that everybody is in it for love" fra sangen "Whale song" af bandet De Film. Hun fortæller, at hun er i et frirum, når hun arbejder med kunstprojektet Artmoney:

- Med en baggrund som danser har jeg et naturligt behov for at arbejde i forholdsvis store formater, og det er derfor altid dejligt at træde ind på Artmoney scenes miniature univers. Artmoney-konceptet inspirerer mig til at invitere 'det tilfældige' indenfor, afprøve materialer i nye konstellationer og lade sommerfugle effekten folde sig ud, indtil billedet finder sit naturlige leje i den store sammenhæng qua sin egen indre logik. Jeg behøver sjældent at tænke lysten driver værket.

Se Artmoney-plakaten på midteropslaget, læs mere om Kunstprojektet Artmoney på www.artmoney.org og mere om kunstneren på www.dortepersson.dk.

VIL DU UDSLILLE DE ORIGINALE ARTMONEY-VÆRKER?

Miljøsk har siden 2006 udgivet en Artmoney-plakat i hvert nummer i samarbejde med kunstprojektet Bank of International Artmoney.

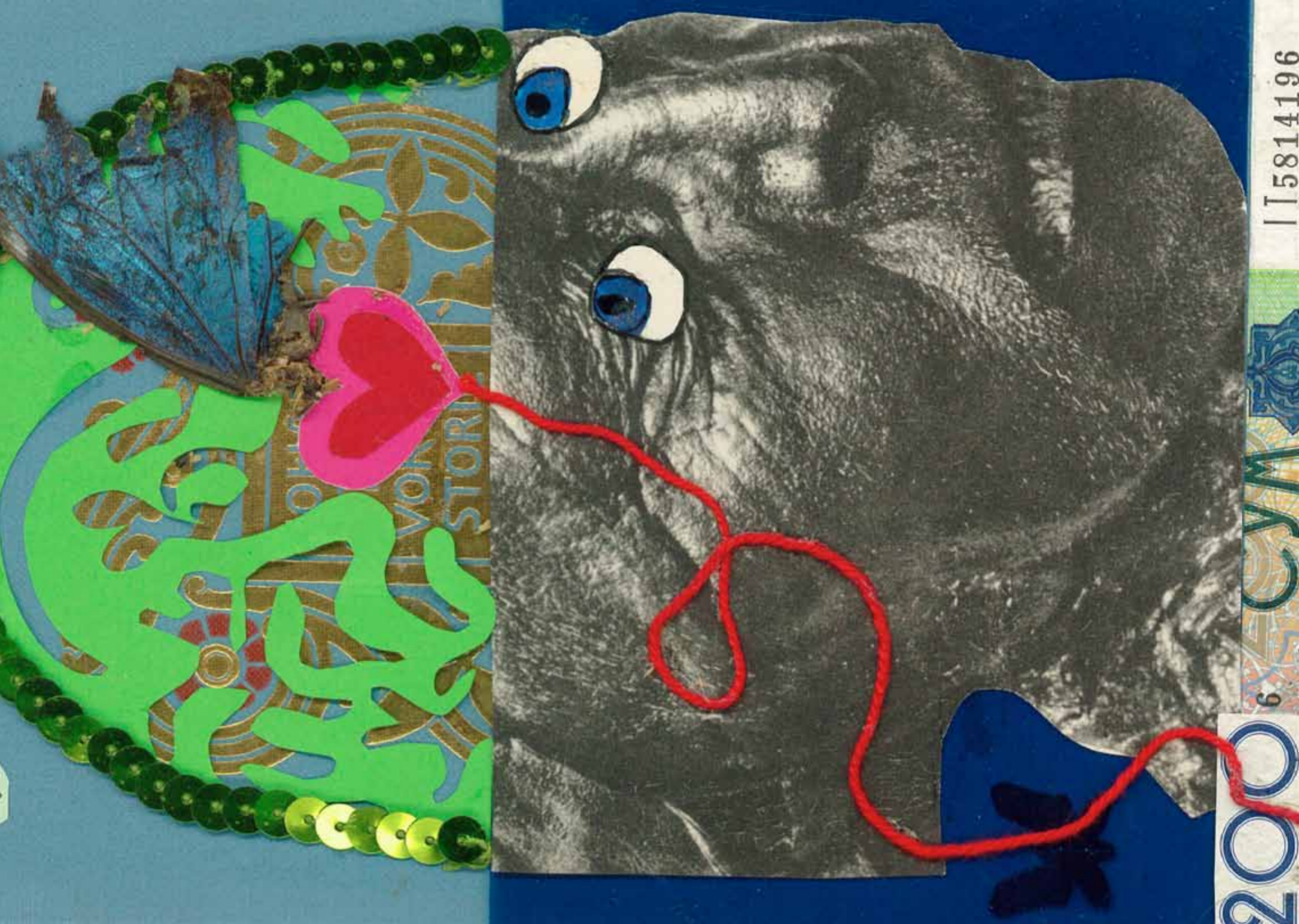
Indtil videre har 19 danske og internationale kunstnere bidraget til serien og lavet en original Artmoney med et miljøpolitisk budskab.

'Du gør ingenting - og det ændrer alt' er en udstilling af de første 14 Artmoney-værker bragt i Miljøsk.

Har du et godt udstillingssted og vil udstille de 14 værker, der på unik vis forener kunst og bæredygtighed, kan du kontakte Det Grønne Hus i Køge og lave en aftale om lån af udstillingen.

Kontakt venligst Anders Kildegaard Knudsen hos Det Grønne Hus på telefon 56 67 60 74 eller på mail akk@detgroennehus.dk.

175814196

6

2000

>>Fortsat

i Aguan-floddalen blev udpeget som hovedkoloniseringsområde, men området var en udørk i junglen, som var vanskeligt at kolonisere for de fattige bønder. Det betød, at mange opgav. Disse første erfaringer viste, at situationen krævede en mere integreret udviklingsproces fra staten end bare uddeling af jordlodder.

I 1970 begyndte det Nationale Landbrugsinstitut aktivt at støtte etableringen af fællesejede pal-

meolie- og citrus bondeforetagender (empresas campesinas) og give økonomisk støtte. Bølger af fattige bønder blev tiltrukket til Aguan i håbet om et bedre liv, og i alt 409.000 hektar eller 12,3 procent af landets samlede landbrugsareal blev tildelt 60.000 familier, som arbejdede utrætteligt under hårde vilkår med at fjerne skov, bygge infrastruktur og forberede jorden.

10.000 SOLDATER TIL AGUAN

I starten af 1990'erne begyndt bondeorganisationer at mobilisere for at udfordre jord-overtagelserne blandt andet gennem fredelige besættelser af jorden. Samtidig blev det kort før præsident Zelaya's

afsættelse i 2009 aftalt at give bønder, der fredeligt havde optaget og dyrket deres jord i 10 år eller mere, ejerskab over den. Lov 18-2008 ville have givet lokalsamfundet rettighederne over landjorden, men kuppet satte en stopper for den nye lovgivning.

Postkup-regeringens svar til bondebevægelserne var en fuldstændig militarisering af Aguan. 12. marts 2010 ankom 10.000 soldater til regionen med helikoptere svævende tæt på landjorden angiveligt for at lede efter våbenlagre.

I november 2010 besatte militæret Aguan-dalens Nationale Landreforminstitut i to måneder, og private sikkerhedsvagter fra storgodsejeren og erhvervmagnaten Miguel Facussé, der ejer størstedelen af plantagerne med oliepalmer i Aguan-området, overfaldt og dræbte fem bønder fra bondebevægelsen i Aguan. Mellem juni 2009 og august 2010 tilskrives lokalsamfundene i Aguan private sikkerhedsvagter fra store palmeolieproducenter at have begået mindst 45 mord - ofte i samarbejde med politi og militær.

STØTTET AF DET INTERNATIONALE SAMFUND

De store palmeolieproducenter modtager en betragtelig international finansiel støtte.

Miguel Facussés virksomhed Dinant, en agro-fødevarer gigant, som producerer madolier, snacks og biodiesel, har for eksempel modtaget millioner af dollars i lån fra bilaterale og multilaterale hjælpeorganisationer. I november 2010 investerede Verdensbankens internationale Finansieringsinstitut (IFC) 30 millioner US\$ i Facussés palmeolievirksomhed. Det skete med henvisning til virksomhedens bidrag til skabelse af arbejdspladser og udvikling af infrastrukturen i landområder.

Facussé har udover støtte fra Verdensbanken, Inter-American Development Bank (IaDB) og Bank of Central American Integration (BCIE) også modtaget støtte for hans angivelige bidrag til bekæmpelse af globale klimænderinger. På trods af internationale protester godkendte FN's bestyrelse for Clean Development Mechanism (CDM) i juli 2011 et Dinant-palmeolie/biogasprojekt som modtager af kulstofkreditter.

Godkendelsen kom, efter at et tysk investeringsfirma (DEG) og en fransk forsyningsvirksomhed begge havde trukket sig ud af projektet under henvisning til bekymring i forhold til overholdelse af menneskerettighederne.

På trods af et tvivlsomt bidrag til reduktion af CO₂-udledning og et stigende tabstal kædet sammen med Facussé betyder CDMs beslutning ifølge vagthund-organisationen Biofuel Watch, at "Dinantgruppen næsten med sikkerhed får deres palmeolie klassificeret som bæredygtigt råmateriale til EU biobrændstof". Som svar til et protestbrev underskrevet af 70 NGO'er, hvor Facussés omdømme bliver beklaget, siger CDMs bestyrelsesformand Martin Hession fra England, at bestyrelsen ikke "er udrustet" til at efterforske brud på menneskerettighederne.

Verdensnaturfonden (WWF) gav også legitimitet til Facussé i maj 2010 ved at underskrive et me-

morandum om forståelse for Dinants certificering. Det skete under rundbordssamtalerne om bæredygtig palmeolie (RSPO).

VOLDEN OPTRAPPES

Fremskridtet for palmeolie i Aguan går hånd i hånd med en militant fremgangsmåde til at knuse bondebevægelser. I juni 2010 blev 120 familier fra Rigores bondebevægelse voldeligt smidt ud af deres hjem, husene blev brændt ned, deres dyr dræbt og deres afgrøder ødelagt af politiet og af den lokale palmeolieuafhængige sikkerhedsstyrke. 15 personer blev dræbt i august inklusiv fem bønder skudt i Dinants plantage.

Regeringen har reageret på volden ved at sende 600 soldater og 400 betjente til området for at pacificere regionen.

Den honduranske elite har længe succesfuldt tiltrukket investeringer, bistand og legitimitet specielt fra USA og dermed opnået en ekstrem svækkelse af landets demokratiske institutioner - noget som afsættelsen af præsident Zelaya i 2009 vidner om. Støttet af landets storgodsejere og forretningselite markerede kuppet en intensivering af statsponsoreret vold og undertrykkelse af bondesamfundene.

Men kuppet har også katalyseret nationale modstandsbevægelser som blandt andet Frente Nacional de Resistencia Popular (FNRP), som forener stort set alle honduranske civilsamfund fra lærere og studenter til bønder, arbejdere, den oprindelige befolkning og trosbaserede organisationer.

Aguan's bondebevægelser kan karakteriseres som støttesøjler for en bredere bevægelse for demokratisering i Honduras, og de kæmper for den vigtigste kilde til politisk magt i landets historie: Jord.

“ Lov 18-2008 ville have givet lokalsamfundet rettighederne over landjorden, men kuppet satte en stopper for den nye lovgivning. ”

meolie- og citrus bondeforetagender (empresas campesinas) og give økonomisk støtte. Bølger af fattige bønder blev tiltrukket til Aguan i håbet om et bedre liv, og i alt 409.000 hektar eller 12,3 procent af landets samlede landbrugsareal blev tildelt 60.000 familier, som arbejdede utrætteligt under hårde vilkår med at fjerne skov, bygge infrastruktur og forberede jorden.

Så kom 1980'ernes gældskrise i Latimamerika. Med dem kom krav fra Verdensbanken og Den internationale Valutafond (IMF) om implementering af strukturelle tilpasningspolitikker (SAP'er) i Honduras inklusiv den typiske kombination af privatisering, liberalisering og deflatoriske valutapolitikker.

Regeringen reducerede importafgifterne på landbrugsprodukter, og det medførte en oversvømmelse af importerede landbrugsprodukter fra USA især. Det var ødelæggende for Honduras landbrugsøkonomi, og de fleste landbrugsfællesskaber blev tvunget ud i bankerot.

Markedet for jord blev også liberaliseret, og landbrugsfællesskabernes nedtur medførte massivt salg af bøndernes landområder i Aguan-dalen. Disse 'frivillige' jordsalg blev hjulpet godt på vej via bestikelse af bondeledere, skræmmebreve

FIRST FOOD OG TANYA KERSSSEN

Tanya Kerssen er politisk analytiker ved First Food/ Institute for Food and Development Policy, Oakland, Californien, USA. Hun er en del af en delegation, som i januar 2012 besøger bondeorganisationer i Aguan, Honduras og undersøger fødevarerens sikkerhed og sager om landområder. Turen er sponsoreret af Alliance for Global Justice.

LANDGRABBING RIMER PÅ KATASTROFE

I Afrika er landgrabbing et udbredt fænomen, og investorer og regeringer begrundede den storstilede handel med jord med, at det skaber økonomisk udvikling og arbejdspladser. Sandheden er desværre, at det ikke er tilfældet. Tværtimod betyder landgrabbing fødevarerens sikkerhed, miljødelæggelser, undertrykkelse og fortrængning af lokalsamfund samt en øget afhængighed af bistand.

Tekst: Agazit Abate

Afrika omfatter landgrabbing enorme landområder overalt på kontinentet. Alene i 2009 blev næsten 600 millioner hektar land købt eller leaset til produktion af eksportvarer. Finanskrisen i 2008 var med til at sætte skub i landgrabs, fordi internationale instanser, virksomheder, investeringsfonde, velhavende privatpersoner og regeringer flyttede opmærksomheden til landbrug og fødevarer som profitable handelsvarer.

Regeringer og investorer retfærdiggør ofte handlen af store jordområder med, at investeringerne vil føre til økonomisk udvikling i de pågældende lande. Rapporter fra Oakland Instituttet afslører imidlertid, at transaktionerne af landområder enten er gratis (som i Mali) eller meget billige (som i Etiopien og Sierra Leone). Samtidig er der ofte investeringsincitamenter involveret som f.eks. perioder med skattefritagelse, hvilket betyder færre penge til landet. Sierra Leone tillader f.eks. 100 % udenlandsk ejerskab og har ingen restriktioner for hjemsendelse af profitter, dividender og royalties eller for antallet af udstationerede medarbejdere. Hovedparten af handlerne gennemføres endvidere uden krav eller garantier for, at de vil hjælpe lokalbefolkningen eller skabe infrastruktur.

Et andet argument, der benyttes, er, at handlen med landområder vil betyde øget beskæftigelse i det pågældende område. Igen viser undersøgelser, at manglen på krav betyder, at dette i bedste fald er overdrevet og i værste fald er fuldstændigt

forkert. I Mali betyder nyere handel eksempelvis, at landområder, der let kunne opretholde livet for mere end 100.000 bondefamilier (over en halv million mennesker: 686.478), i stedet er på kun 22 investorers hænder og i bedste fald vil skabe nogle få tusinde jobs. For at gøre sagen værre, er det begrænsede antal nye stillinger sæsonbestemte og til en lav løn.

EKSPORTVARER FREM FOR FØDEVARER

Det er et paradoks, at de fleste lande, der udsættes for landgrabs, lider af fødevarerens sikkerhed, mens der i de handlede landområder investeres i produktion af fødevarer, afskærme blomster og agrobændstof til eksport. I Mali påtænker halvdelen af investorer med store jordbesiddelser i Office du Niger at producere planter til agrobændstof som f.eks. sukkerrør, jatropha (pugérnødtræ) eller andre olieholdige afgrøder. I Mozambique er de fleste investeringer placeret i tømmerindustrien og råvarer til produktion af agrobændstof frem for i fødevarer. Fødevarer udgjorde kun 32.000 hektar ud af de 433.000 hektar, som blev godkendt til landbrugsinvesteringer mellem 2007 og 2009.

I Etiopien har store dele af investeringerne i jord fokus på fødevarerproduktion til et udenlandsk marked. Fordi landgrabs i Etiopien har ført til rydning af fællesejede jordområder og jordlodder brugt til skiftende opdyrkning samt skov, er lokal-

samfundenes primære kilde til livsfornødenheder samt deres buffersystemer truede. Dertil vil den kommercielle opdyrkning af jorden påvirke fiskehabitater og vildt, som jages i perioder med fødevarerens sikkerhed, og tabet og ødelæggelsen af græsområder vil medføre øget fødevarerens sikkerhed.

ADGANGEN TIL VAND TRUES

Vand er et særligt problem, da afstrømning fra de kommercielle farme vil føre til forurening og reduktion af vandforsyningen. Konstruktioner af dæmninger i investeringsområder som f.eks. den foreslåede Alwero River dam i Etiopien skaber yderligere bekymring, da dæmningen kan begrænse eller ligefrem forhindre lokalbefolkningens adgang til vand. I lejeaftalerne er der ikke fundet nogen klausuler, der omtaler vandforbrug, og der er ingen tegn på, at vandforbruget fra kommercielt landbrug er administreret, overvåget eller reguleret.

I Etiopien mangler der ikke kun klausuler i lejeaftaler, som pålægger investoren at forbedre den lokale fødevarerens sikkerhed eller gøre fødevarer tilgængelige for lokalbefolkningen. Regeringen har ligefrem opmuntret investorer, der producerer afgrøder til udenlandske markeder. Landbrugsminister Abera Deressa har erklæret, at "hvis vi får penge, kan vi købe mad hvor som helst. Så kan vi løse fødevarerproblemet". En alvorlig bekymring hos de interview-

wede lokalsamfund er, at de tror, at regeringen bevidst skaber en situation, hvor befolkningen er afhængige af regeringen for at få fødevarer, i forsøget på at marginalisere dem og fratage dem indflydelse.

NATUREN FORSVINDER

Miljødelæggelser er en anden alvorlig bekymring i disse jordhandler, som har begrænset gennemsigtighed og regulering hvad angår deres virkning på miljøet.

Skovene er en kilde til fødevarer, medicin, brændsel og byggematerialer for lokalbefolkningen, og de har væsentlig kulturel og historisk betydning. De forventede konsekvenser af rydning af skove og landområder er tab og ødelæggelse af vådområder, nedgang i dyrelivet og deres habitater, udbredelse af invasive arter samt tab af biodiversitet.

I Etiopien estimerer Ethiopian Wildlife Conservation Authority (EWCA), at 438.000 hektar jord er blevet leaset i umiddelbar nærhed af Gambela Nationalpark. Parkens grænser er ikke faste, men områder, som lokalbefolkningen anser som en del af parken, er blevet ryddet af storinvestorer som Karuturi og Saudi Star. Vådområder er blevet ændrede og skove ryddet. Ifølge nyere vurderinger er Gambela

Nationalpark hjem for 69 arter af pattedyr, værdifulde vådområder, hundredvis af fuglearter og 92 arter af fisk.

Industrielt landbrug skaber ødelæggelser. Fremgangsmåderne hos det industrielle landbrug vil medføre øget forurening, forstyrrelse af naturens egen skadedyrskontrol, skabelse af nye ukrudtsarter og vira, tab af biodiversitet og spredning af genmodificerede gener til oprindelige planter. Derudover vil det medføre ulemper for migration og tilpasning til klimaændringer.

For mange af jordhandlerne bliver evalueringer af miljøpåvirkningen hverken brugt eller påtvunget, hvilket gør situationen endnu mere alarmerende.

ØKOLOGI ER VEJEN FREM

Investeringer i landbrug er afgørende for at bekæmpe sult og klimaændringer samt sikre levebrødet for bønderne. Som Olivier De Schutter pointerer i FNs Rapporteur on the right to Food, er det dog ikke bare et spørgsmål om at allokere flere midler til landbruget, men derimod om at vælge imellem forskellige landbrugsmodeller, som hver især har forskellige virkninger og fordele for forskellige grupper.

I december 2010 udkom en rapport fra FN, som erklærede, at fordelene ved brug af agroøkologiske metoder langt oversteg fordelene ved industrielle landbrugsteknikker. Den tilføjede, at vi kan for-

Agazit Abate var i 2010-2011 intern stipendiat ved Oakland Instituttet og artiklen er baseret på forskning og publikationer herfra. Læs mere om jordinvesteringssaftaler i Afrika på Oakland Instituttets hjemmeside www.oaklandinstitute.org

double verdens fødevarerproduktion, hvis vi støtter små bønder. Forskningen ved Oakland Instituttet er nået til samme konklusion.

Mens undersøgelser beviser én ting, gør regeringsrepræsentanter og investorer det modsatte. I stedet for at støtte små farmere, støtter jordhandlerne industrielt landbrug, fortrænger og fratager indflydelsen fra de selv samme mennesker, som har evnen til at ændre deres samfund fra usikre til bæredygtige populationer og miljøer. Landgrabs sætter disse lande på en vej, der med sikkerhed fører til fødevarerensikkerhed, miljøødelæggelse, øget afhængighed af bistand, og marginalisering af farmer- og kvægavlernes samfund. Hvad angår fødevarer, er det ikke kun fødevarerensikkerheden, der er på spil. Det er et angreb på selve fødevarerensikkerheden og retten til at producere sin egne fødevarer.

Landgrabs er i bedste fald irrationelle, i værste fald voldelige. Det er en voldelig handling, når man fratager mennesker deres ret til fødevarer, adgang til nedarvet landjord, deres sociale og historiske bånd og deres overordnede ret til et værdigt liv. Det er en voldelig handling at fratage dem deres fremtid og jorden dens frugtbarhed.

LOKALSAMFUNDERNE SAMLES I PROTEST

Mens jordhandler forgår bag lukkede døre, protesterer lokalsamfundene. Fødevareropstanden i 2008, oprøret mod landgrabs på Madagascar og nyere protester i Guinea, viser alle samfund, der forsvare deres ret til fødevarerensikkerhed. Faktisk blev landgrabs i alle de besøgte lande mødt med lokalsamfund, der organiserede sig. Med vores nuværende viden er modstand af jordhandlerne på alle fronter samt arbejde hen imod investeringer i bæredygtigt landbrug og i magt til lokalbefolkningen den eneste rationelle og humane vej fremad.

TANZANIANSKE SMÅBØNDER KENDER IKKE EGNE RETTIGHEDER

Betegnelsen 'land grabbing' bruges oftest i forbindelse med store udenlandske investeringer i udviklingslandene. Men der findes mange andre slags ureglementerede handler med jord i Afrika - handler, som det kræver en tur i felten at opdage. Rasmus Hundsbæk Pedersen rapporterer fra Tanzania, hvor jordlovene giver landsbyen rettigheden over jorden. Alligevel sker der store opkøb af bøndernes jord.

Tekst: Rasmus Hundsbæk Pedersen, PhD-studerende ved DIIS og RUC

Jeg blev meget overrasket, da jeg mødte en anden bil midt i bushen en sen søndag eftermiddag i marts sidste år. Jeg var en halv times kørsel fra hovedvejen og omkring 40 kilometer fra hovedbyen i Kiteto District i det nordøstlige Tanzania i et uvejsomt terræn. Jeg var på vej til Napilukunya, der er beboet af Akiyerne, et jægersamlerfolk. De levede engang af at samle honning og jage vilde dyr. Nu bor de i små lerhytter og er begyndt at dyrke majs.

Napilukunya ligger i udkanten af den landsby, hvor jeg havde arbejdet i adskillige måneder. Det er i Masai land, og biler er et særsyn. Bilen hastede bort i samme øjeblik, jeg ankom til områdets sociale samlingspunkt, et enormt baobab-træ i en rydning i bushen. Det var, som havde chaufføren dårlig samvittighed. Ifølge landsbyformanden var der også grund til det. Chaufføren var den lokale bankdirektør, og han var ikke kørt med sin kone til denne fattige afkrog af distriktet en søndag eftermiddag for at kapre kunder til banken. Han var der for at købe jord, og det var ikke første gang.

Oplevelsen og den efterfølgende snak med landsbyformanden gav mig indblik i, hvor svært det kan

være for en landsbyleder i Tanzania at holde styr på jorden i sit område. Det er ellers hans ret og pligt ifølge Tanzanias jordlovning fra 1999. Loven placerer ansvaret for administrationen af jord på landsby-niveau. Men det er svært for almindelige landsby-ledere at løfte denne opgave grundet mange modstridende interesser. For eksempel skal fattige lokale kunne sige nej til muligheden for at tjene hurtige penge.

FATTIGE BØNDER FRISTES TIL AT SÆLGE

Betegnelsen 'land grabbing' bliver brugt i flæng. Når vi hører om land grabbing i Afrika, er det oftest i forbindelse med udenlandske investorer, der er involveret i handler i stor skala. Men det

OM FORFATTEREN

Rasmus Hundsbæk Pedersen er PhD-studerende ved DIIS og RUC. Han undersøger, hvordan Tanzania's jordlovene fra 1999 bliver brugt på landet i praksis. Læs mere på hans blog www.land-affairs.typepad.com

er ikke de mest almindelige handler med jord. De jordtransaktioner, som jeg stødte på i to landsbyer på Masai-steppen grænseområder i det nordøstlige Tanzania, var langt mindre.

Her blev jorden købt af indflydelsesrige mennesker fra de større byer eller fra den lokale elite, enten for at lade mellemænd opdrage den eller som en investering med forventning om, at jordpriserne vil fortsætte deres himmelflugt.

Et eksempel kunne være adskillige tusinde hektar af en tidligere statsfarm, som blev opkøbt af parlamentsmedlemmer og en tidligere premiermini-

ster. Et andet kunne være nogle hundrede hektar i en landsby opkøbt af en lokal forretningsmand. Et tredje kunne være en distriktskommisær (en administrativ post besat af præsidenten), der gentagne gange har forsøgt at bruge sine forbindelser til at erhverve jord. Jeg mødte også stats-embedsmænd og sågar NGO-repræsentanter, der havde købt jord på landet.

Jord er med andre ord blevet en handelsvare. Regeringen fremmer også aktivt storlandbrug, fordi den ser det som et middel til skabe økonomisk vækst og mindske afhængigheden af bistandsdonorerne. Problemet opstår, når fattige bønder

erne uden at inddrage lokalbefolkningen. Med de tanzanianske jordlove fra 1999 blev det gjort klart, at landsbyerne har det endelige ord, når det besluttes, hvordan deres jord skal anvendes. Og når landsbyråd og landsbyformænd er demokratisk valgte, kan de i princippet afsættes, hvis de ikke gør deres arbejde.

Se også World Resources Institutes uddannelses-site om jordrettigheder på www.wri.org/property-rights-africa og Oxfams site om jordrettigheder på www.oxfam.org.uk/resources/learning/landrights/index.html

JORDREFORMER OG NYE JORDLOVE I AFRIKA

I løbet af de sidste tyve år har en lang række lande i det sydlige Afrika reformeret deres jordlove. Reformerne er forskellige fra land til land, men der er vigtigt fællestræk: Ansvar for at håndtere jorden er decentraliseret til det lokale niveau. I Tanzania er det landsbyerne med deres landsbyråd og fællesmøder, der har fået den største del af ansvaret. I andre lande spiller høvdinge og ældre en større rolle.

Forskere anser Tanzania's model for at være blandt de bedste. I starten af 1990'erne var der eksempler på, at distrikts-ansatte solgte jord i landsbyer

“Landsbyerne har fået ansvaret for at forvalte deres jord, men det er de færreste landsbybeboere, der kender reglerne. De ved ikke, at de har ret til at være medbestemmende.

fristes til at sælge så meget jord, at de ikke har jord nok tilbage til at brødføde egen familie - eller ganske enkelt ikke ved, at de har ret til ikke at sælge landsbyens jord.

Transaktionerne er samtidig tegn på den øgede økonomiske aktivitet i Tanzania. Stadig flere yderområder bliver inkorporeret i den kapitalistiske markedsøkonomi, hvor ting kan omsættes i penge. Indtil i starten af 1980'erne var Tanzania styret efter principperne for Afrikansk Socialisme, hvor jorden tilhørte staten, og hvor den var uden handelsværdi. Men med liberaliseringerne blev det muligt for personer og virksomheder at eje jord. Siden da er et marked for jord vokset frem, først omkring de store byer og nu i stigende grad også ude på landet. Mange er overbeviste om, at de kan tjene penge på at investere i jord. Selv min forskningsassistent, en nyuddannet akademiker, har investeret dele af sin løn i et stykke jord i udkanten af den by, hvor hun bor.

Der er ikke statistik på fænomenet, men jeg tror ikke, at omfanget af disse mindre, lokale transaktioner står tilbage for de store jordhandler, der involverer udenlandske investorer. Er disse handler med jord så også land grabbing? Nogle gange er handlerne åbenlyst ulovlige. Men jeg tror faktisk, at de direkte ulovlige handler er undertager. Problemet er gråzonerne. De opstår,

når love ikke bliver implementeret, når regler omgås, og når lokale ledere misbruger deres positioner. Selvom handler ikke er direkte ulovlige, kan de godt være skadelige.

GODE JORDLOVE - I TEORIEN

Ifølge forskere har Tanzania nogle af de bedste jordlove i Afrika, fordi de helt entydigt placerer kontrollen over jord i landsbyen. Problemet er måden, som lovene bliver forvaltet på.

For eksempel er det meget svært for udlændinge lovligt at eje jord i Tanzania. Alligevel fik jeg tit tilbudt jord, når jeg besøgte landsbyer. Landsbyledere lod mig vide, at hvis jeg ville bidrage til finansieringen af en skolebygning eller lignende, ville landsbyen sikkert acceptere, at jeg fik jord. Når folk er fattige, er jorden nemlig blandt de få ressourcer, de kan omsætte til penge. For landsbyerne kan indtægter fra salg af jord bidrage til at skabe udvikling.

Problemet opstår, når de sælger for meget jord, og når de sælger den for billigt. Når bonden sælger så meget jord, så han eller hun ikke længere kan brødføde familien. Eller når landsbyen begynder at sælge jord til græsning af masaiernes kvæg. Landsbyerne har fået ansvaret for at forvalte deres jord, men det er de færreste landsbybeboere, der kender reglerne.

De ved ikke, at de har ret til at være medbestemende. Ofte ved de heller ikke, at de skal tage særlige hensyn til minoriteter og kvinder.

Distriktsmyndigheder og Ministeriet for Land mener ikke, det er deres opgave at fortælle landsbyboere om deres rettigheder. Det betyder, at korrupte landsbyledere og embedsmænd i distrikterne i fællesskab kan sælge landsbyens jord uden at involvere befolkningen.

LANDSBYEN SKAL INDDRAGES

Spørger man de ikke-statslige organisationer, der arbejder med jord i Tanzania, siger de samstemmende, at lovene er gode nok. Problemet er implementeringen. Fordi love både kan bruges og misbruges. Tanzanias jordlove fra 1999 giver landsbyerne mulighed

for at styre, hvordan deres jord skal bruges og for at udstede skøder. Men hvis ikke landsbyledere, småbønder og nomadiske kvægboere får informationer om disse muligheder og får uddannelse i, hvordan de skal varetage de nye opgaver, får lovene ingen effekt.

I værste fald kan de være direkte skadelige. Det er de, når stærke personer fra landsbyen eller folk udefra får udstedt skøder på jord, uden at hele landsbyen inddrages i processen. Der findes eksempler på, at personer har fået skøder på jord, der ikke tilhører dem.

At få jordlovgivningen til at virke i praksis - til gavn for flertallet - er en langstrakt proces. Folk skal have information om love og rettigheder. De skal have uddannelse, og de skal have det nødvendige udstyr for at kunne varetage administrationen af jord. Der er ingen lette løsninger.

VÆKST VIA STORE LANDBRUG ELLER SMÅBØNDER?

Da Tanzanias nye jordlove blev vedtaget i 1999, var forventningen, at lovene ville bidrage til at tiltrække investeringer og skabe vækst. Det havde længe været højeste prioritet for regeringen og blev set som forudsætningen for, at Tanzania bliver mindre afhængig af udviklingsbistand.

Også i dag har landets politikere fokus på økonomisk vækst. Mange ser store investeringer og store landbrug som den bedste vej til at nå målet. Mange NGO'er mener derimod, at Tanzania skal investere mere i småbønder og kvægbrug.

Foto: Jacen Dinesen/Roskilde Festival

ROSKILDE FESTIVAL: AMOKFEST MØDER AFFALDSSORTERING

Hvorfor gør både innovative og bæredygtige affaldsløsninger ikke den store forskel på Roskilde Festival og festivalens store affaldsmængder? Er festivalens gæster affaldssvin og festivalledelsen håbløs, når det handler om at håndtere affald? Eller løser det henkastede affald i virkeligheden en række vigtige opgaver for gæsterne og lader sig kun samle op, hvis noget andet kan træde ind i stedet for?

Tekst: Dan Boding-Jensen, udviklingskonsulent hos Vestforbrænding og redaktør for Miljøsk

Hvert sommer vælger de danske medier at bruge en hel del spalteplass på affaldsmængderne på årets Roskilde Festival. Efter festivalen kommer det for eksempel til at handle om det affald, som ligger tilbage på campingområdet. Gæsterne har de sidste mange år efterladt bunker af campingudstyr, og campingområdet skifter på få timer søndag status fra at udgøre festens scenografi med masser af brugbart festivalsgrej til at optræde som en plads fuld af efterladt og usorteret affald.

Mange ikke-eksperter føler sig kaldet til at træde frem og skrive ret grimme ting om dels gæsternes ubegribelige adfærd og dels festivalens manglende evne til at håndtere affaldet på en ordentlig måde. Det handler især om orden og normer for orden.

Forskellige normer for orden har formentlig meget stor betydning for de konflikter omkring affald, som opstår (også resten af året). En mulig forklaring på, at Ikke-eksperterne dømmer festivalens affald så hårdt, kan derfor være, at de gør det ud fra deres egne normer for orden. Vel at mærke normer med afsæt i deres egen hverdag langt fra festivalens midlertidige by med mere end 100.000 indbyggere.

Mary Douglas, britisk forfatter og antropolog, skriver i bogen *Purity and danger* om orden og normer og definerer for eksempel snavs/affald som "matter out of place". 'Matter out of place' er det, som et givet samfund opfatter som uden for orden. Den kulturelle orden sikres ved at sætte grænser mellem det, som hører med

og det, som ikke hører med - eller det som er rent og urent. Gæsterne på Roskilde Festivals adfærd kan opfattes som et forsøg på at omdefinere disse grænser i den almindelige hverdag resten af året. Det truer den eksisterende orden. Ifølge Jeppe Læssøe, professor DPU, reagerer vi med angst og psykisk modstand, når den orden, som vi er trygge ved, og som er en del af vores kulturelle orden, trues. Den uforsonlige retorik omkring festivalens affald fra ikke-eksperterne er nemmere at forstå, hvis deres brændstof er angst og psykisk modstand.

SØGER AMOKFESTEN

Hvis man omvendt ønsker at forstå gæsternes adfærd og omgang med affald, kan festivalen ifølge Jeppe Læssøe opfattes som et fristed, hvor man rent ud sagt skider på de vanlige normer og søler sig til. Bruddet med de vanlige normer skal opfattes som meget bevidst og centralt i gæsternes selvscenesættelse.

Sébastien Tutenges, antropolog Center for Rusmiddelforskning ved Århus Universitet, har undersøgt og skrevet om unges drukrejser til Sunny Beach. Det er denne artikels præ-

mis, at der er en lang række paralleler mellem Sunny Beach og Roskilde Festival. Målet for de unge er ifølge Sébastien Tutenges at holde amokfester, og hordernes ankomst beskriver Sébastien Tutenges som at åbne en flaske champagne. Boblerne strømmer fra flasken, og til sidst eksploderer champagnen i en kaskade. Festen skal helst gå til kanten og lidt over. Det er et vildskabsritual.

Kontrasten til hverdagen skal både i proces og resultat være synlig. Når unge kaster sig over uhæmmet druk, er det blandt andet for at kunne fortælle vilde historier, mærke livet og være del af et ritualiseret fællesskab.

Men det er åbenlyst svært at kombinere amokfesten med en nidkær affaldssortering uanset forsøg på at udvikle robuste koncepter.

Fortællingerne om vildskaben er vigtige både for de unge drukrejsende og gæster på Roskilde. Frygten for at blive voksen og kedelig er central og betyder, at det er vigtigt at have vilde oplevelser med ind i voksenlivet. Historierne er ifølge Sébastien Tutenges nostalgi før tid, og skrækscenariet for de unge er en dag ude i fremtiden at kunne kigge tilbage på et begivenhedsløst liv. Historier-

ne kreerer en fortælling og dokumenterer, at livet fik fuld gas - dengang farfar var ung.

Fortællingerne skal med hjem, og gruppen er vigtig som vidner. Oplevelser i grupper sikrer fælles fortællinger og understøtter fortællingernes troværdighed. Der kan drages en parallel til tidligere generationers soldaterhistorier, hvor særlig dygtighed, mod eller vildskab typisk er omdrejningspunkt for fortællingerne.

Der er dog normer for orden alle steder - også til amokfesten; men det er andre normer end dem, som gælder i hverdagen. Det kan virke paradoksalt, men kontroltabet må ikke blive ukontrollabelt. Døde kammerater, voldtægter og angst ødelægger festen. Tabet af ni unge mænd foran Pearl Jam i 2000 og de desværre tilbagevendende voldtægter på Roskilde er eksempler

på meget alvorlige normbrud. Det er normbrud, som slider på Roskildes evne som samlingspunkt. Sunny Beach er på grund af den type normbrud ikke længere så populært som tidligere, og de drukrejsende søger ifølge Sébastien Tutenges nu andre destinationer.

FRIHED FRA DAGLIGDAGENS KRAV

Gæsternes selvdestruktive adfærd kan også opfattes som et slags oprør eller kritisk kommentar rettet mod 'Cafe latte Overdanmark' eller forældre, som prædiker sund sjæl i sund krop og opfatter det som helligbrøde at påføre skade på egen krop. Gæsterne oplever en form for frihed ved at overtage herredømmet over deres eget liv, mens musikken spiller. Det er frihed fra dagligdagens krav og begrænsninger.

“Ønsker man at minere mængderne af henkastet affald, skal konceptet ‘amokfest’ kunne klare sig uden affaldet, og indsamling og sortering skal gøres til en oplevelse, som ikke er i konflikt med normerne for at være på festival.”

Foto: Morten Tom-Petersen

En anden mulig forklaring på gæsternes adfærd er ønsket om at vise overskud gennem ødselhed. Arno Victor Nielsen, dansk filosof, udtrykker det således: "Nogen skider for at spise, andre spiser for at skide, altså for at producere "affald". Det sidste er det fine".

Arno Victor Nielsen ser affald som et synligt tegn på ødselhed eller forbrug uden begrænsninger, og han trækker på Georges Bataille og hans filosofi om luksus - en filosofi vendt mod Karl Marx og de andre økonomer med deres "begrænsede økonomi". Det henkastede affald på Roskilde kan ses som et vidnesbyrd om en amokfest, som ikke fik for lidt.

Trods en række interviews med publikum på årets Roskilde har Sébastien Tutenges langt finere fanget forskellen mellem festen og hverdagen i hans møde med to unge mænd på druk. De to opnår ved at drikke umådeholdent at rive sig fri af de massive fordringer om opbyggelighed, der dominerer hverdagslivet. De bekræfter via deres ødselhed, at deres venskab holder. De ofrer i fællesskab en række værdier i form af penge, tid og helbred, der alle skattes umådeligt højt i velfærds-Danmark. Det spektakulære spild illustrerer ifølge Sébastien Tutenges, at de sætter venskabet højere end hensynet til pengebeholdningen, den knappe tid og det dyrebare helbred.

Amokfester på Sunny Beach og Roskilde Festival er blot et eksempel på menneskenes uproduktive, irrationelle forbrug. Andre eksempler kunne være sørgeceremonier, krige, opførelsen af pragtbygninger, spil og teater. Det drejer sig

måske ikke udelukkende, men også om nytteløs og overflødig bortølsen af ressourcer. Ødselheden er et mål i sig selv og unddraget et normalt mål-middel-forhold.

GENIALE KONCEPTER UDEN OPBAKNING

Dygtige, innovative kræfter byder år efter år ind med koncepter, som skal afhjælpe problemerne med de store bunker af usorteret affald på festivalen. Bunker, som sendes til forbrænding hos det lokale affaldsselskab med tilhørende tab af materialer som f.eks. værdifulde metaller, udledning af drivhusgasser og en lang række andre forureningskomponenter.

Koncepterne har stærkt varierende kvalitet, men fælles synes at være, at det er svært at se, hvorfor publikum skulle vælge at bakke op om koncepterne. Festivalens målrettede udbredelse af økologi i madboderne har gjort, at det er nemt at vælge det gode til - måske ligefrem nemmere end at vælge det dårlige. Men det gælder ikke for størstedelen af de produkter, som publikum først medbringer til og senere efterlader på festivalspladsen. Argumenter, som primært/alene taler til publikums fornuft, kan opfattes som værende i konflikt med amokfesten som overordnet ramme for købet og brugssituationen. Samtidig er det en udfordring, at de fornuftige produkter er dyrere end f.eks. en standardpavillon fra Harald Nyborg.

Et eksempel på et nyt innovativt produkt er "Den grønne pavillon - drivkraft for genanvendelseskultur". Den grønne pavillon er en del af et samlet

affaldskoncept, og konceptet blev præmieret med en 3. plads ved Erhvervs- og Byggestyrelsens konkurrence for social innovation Idéfaktor 2010. Men succes med salg af øko-pavilloner i en markedssituation, hvor der fortsat er adgang til billige standardpavilloner, stiller store krav til motivering af gæsterne, og det bliver spændende at se, hvordan de markedsføres, hvis eller når de er klar til salg.

DET FORBUDTE FASCINERER

Hvorvidt det henkastede affald er udtryk for almindelig dumhed, dårlig dannelse, trods, ødselhed eller selviscenesættelse - eller en kombination af nærværende og helt andre forhold - er svært at vide.

Samtidig vil det være forkert og unødigt provokerende at opfatte de mere end 100.000 mennesker i den midlertidige by på græsplænen i Roskilde som en homogen masse med de samme motiver og præferencer - også selvom tanken om stor homogenitet er interessant. For tænk, hvis det, som fremstår som ude af kontrol, i virkeligheden er uorden holdt i meget kort snor. Når det gentager sig år for år, kan det så være uorden?

Arno Victor Nielsen udfordrer den påståede uorden med talemåden, at loven er til for at blive brudt. Det udtrykker ifølge Arno Victor Nielsen det paradoks, at et forbud ikke virker som forbud, før det overskrides eller krænkes enten symbolsk eller reelt. Det forbudte bliver fascinerende, fordi det er forbudt. Det lokker og skræmmer på samme tid. At bryde reglerne for rationel, social adfærd er ikke

at ophæve reglerne, men at erfare dem som regler og dermed intenst opleve menneskets dobbeltstilling som naturvæsen og samfundsvæsen.

ILDSJÆLE KAN ÆNDRE NORMER

Brugen af de valgte kilder i denne artikel kan måske udlægges som en overbevisning om, at gæsterne på Roskilde kun er på festival for at iscenesætte sig selv og for at høste vildskabshistorier til et senere voksenliv. Det er selvfølgelig forkert. Gæsterne er massivt til stede under festivalen og giver sig hen til oplevelsen også i situationer, hvor gruppen ikke er tilstede som vidner.

Men det ændrer ikke ved, at ønsker man at minere mængderne af henkastet affald, skal konceptet 'amokfest' kunne klare sig uden affaldet, og indsamling og sortering skal gøres til en oplevelse, som ikke er i konflikt med normerne for at være på festival.

Hvem/hvad kan vise vejen? Joachim Halse, forskningsadjunkt på Danmarks Designskole, ser et potentiale i de ildsjæle, som af en eller anden grund gør sig den ekstra umage uanset, at det kan synes helt ligegyldigt netop i lyset af normen. For deres historie, deres små praktiske løsninger og deres rationaler kan ifølge Joachim Halse vække til eftertanke hos andre. Netop det er forudsætningen for over tid at kunne ændre de aktuelt gængse normer.

Og eksperterne - hvordan kan de lykkes med innovative koncepter? For eksempel ved holde fast i at stille nye spørgsmål og prøve at forstå amokfesten og dens normer, før løsningerne bliver formuleret.

Foto: Morten Tom-Petersen

EU PÅ VEJ TIL AT SIGE OK TIL SKRAPPE HÅRFARVESTOFFER

EU er ved at lave en liste over tilladte hårfarvestoffer. Den risikerer at føre før til forbud mod milde plantefarver, mens flere af de skrappeste kunstige farvestoffer slipper igennem

Tekst: Johan Galster, Center for Miljø, Københavns Kommune

EU er ved at lave en liste over tilladte hårfarvestoffer. Det kan med den nuværende kurs føre til forbud mod milde plantefarver samtidig med, at nogle af de skrappeste kunstige farvestoffer slipper igennem.

Der har i årtier været viden om, at mange hårfarver er særdeles allergifremkaldende. EU lavede allerede i 1983 den første vurdering af en række farvestoffer. Vurderingen var kortfattet, særdeles uunderbygget og frikendte stort set samtlige farvestoffer. Det skete selvom både forbrugere og frisører fik allergiske reaktioner, dertil kom mistanke om kræftfremkaldende effekter. Efterhånden som bedre vurderingsmetodikker og flere EU-vurderinger kom til, blev det dog tydeligt, at mange hårfarvestoffer havde stort potentiale for at forårsage skader.

SKRAPPE STOFFER SLIPPER IGENNEM

Stoffet PPD (p-phenylenediamine) er et af de mest brugte sorte hårfarvestoffer. Stoffet er ifølge Miljøstyrelsens liste over farlige stoffer giftigt, lokalirriterende og miljøskadeligt. SCCS er heller ikke i tvivl om stoffets skadelige egenskaber og karakteriserer stoffet med ordene "ekstremt sensibiliserende". I den medicinske litteratur tælles de rapporterede allergitilfælde i tusinder, herunder 1-2 med dødelig udgang. Det er påvist, at PPD-allergikere reagerer på PPD helt ned til

1/200 %, dvs. i koncentrationer, hvor farvestoffet ikke længere kan ses.

Til trods for dette er stoffet tilladt i hårfarver i en koncentration op til 6 %.

EU-STRATEGIEN

På EU-plan reguleres kosmetik og dermed hårfarver af kosmetikdirektivet. For at underbygge reguleringen lavede EU i 2003 en hårfarvestrategi i følgende trin:

1. Lav en liste over samtlige anvendte hårfarvestoffer. Forbyd dem, som ingen bruger. Undersøg resten.
2. Vurder de resterende stoffer et for et ud fra eksisterende viden. Vurderingen foretages af EU's videnskabelige komite (tidligere SCCP, nu SCCS).
3. Udarbejd en anbefaling til forbud eller regulering, som EU parlamentet kan implementere i kosmetikdirektivet. Dette bliver en "Positivliste for hårfarvestoffer". Stoffe på listen er lovlige og reguleret på forskellig vis, mens de, som ikke nævnes, slet og ret er forbudte.

Det har været en langvarig proces med rigtig mange rapporter. For specifikke kosmetikstoffer

kan vurderingerne findes i databasen COSING og samtlige rapporter kan findes ved at google "sccs opinions".

Fra tid til anden hører vi i pressen, at EU har forbudt en række hårfarvestoffer. Det har hidtil dækket over hårfarvestoffer, som ingen bruger.

MILDE STOFFER FORBYDES

Plantebaserede farver bliver vurderet på samme grundlag som kunstigt fremstillede farvestoffer. Det mest anvendte naturlige farvestof er den røde farve henna, lawsonia inermis. Den indgår som en bestanddel i næsten samtlige plantebaserede hårfarver og har en meget lang historisk tradition.

I den medicinske litteratur er kun ét tilfælde af henna-allergi; en frisør som var multiallergiker. Dertil kommer nogle tilfælde af allergi ved rituel anvendelse direkte på kroppen på spædbørn. Sammenlignet med stoffet PPD er det på ingen måde en foruroligende liste for et så udbredt farvestof som henna.

SCCS undersøgte både hennaplanten og dens farvestof, lawsone: Henna-planten var uproblematisk, men i laboratorieforsøg viste det sig, at selve farvestoffet lawsone var særdeles allergent. SCCS kan ikke fastsætte en laveste koncentration for det kemiske stof lawsone, hvor det ikke længere er skadeligt.

Konklusionen er derfor mærkelig: det specifikke farvestof er problematisk, men selve hårfarven er harmløs. Grundet vurderingen af lawsone risikerer hennahårfarve at blive udelukket fra Positivlisten for Hårfarvestoffer og dermed bliver det forbudt at anvende.

PARADOKSET

Den videnskabelige komites konklusioner kan indebære, at visse plantefarver bliver forbudt, fordi man i laboratorieundersøgelser med de konkrete stoffer finder skader, som aldrig er fundet ved faktisk brug, eller kliniske undersøgelser, af de naturlige plantefarver.

Videre kan konklusionerne også betyde, at farvestoffer med veldokumenterede omfattende skade-

lige effekter bliver tilladt. Den videnskabelige komite foreslår blot nogle maksimale koncentrationer og advarselstekster på produkterne.

På den måde vil EU umuliggøre salg og fremstilling af plantefarver og kun tillade de mest skadelige alternativer! Det er gjort i den bedste mening, men perspektivet er skræmmende.

Den nuværende kurs er dybt problematisk og Grøn Salon-ordningen (se tekstboks) og Danmarks Frisør og Kosmetiker Forbund har rettet henvendelse til EU-kommissionen om dette paradoks.

Processen ligger i EU's videnskabelige komites vurderinger og i EU's køreplan for hårfarvestrategien, så vores muligheder som forbrugere er begrænsede. Vi kan spørge vores politikere, hvordan de stiller sig til EU's hårfarvestrategi, og hvad de vil gøre for at hindre skadelige hårfarver.

Samme spørgsmål kan adresseres til Miljøstyrelsen, som i Danmark har ansvaret for kosmetiklovgivningen.

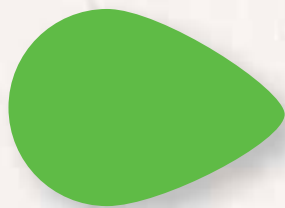
Læs mere:

www.groensalon.dk
www.videncenterforallergi.dk

GRØN SALON

Grøn Salon er en landsdækkende certificeringsordning for frisører, der fravælger størstedelen af den farlige kemi i frisørfaget. Ordningen er et samarbejde mellem Københavns Kommune, Danmarks Frisør og Kosmetikerforbund og Energitjenesten. Læs mere på www.groensalon.dk

HVORDAN FÅR JEG NÆSTE MILJØSK?

**Tegn et abonnement på et anderledes
tidsskrift om miljø, klima og samfund**

Miljøsk tager pulsen på aktuelle miljøproblemer, samler op på miljødebatten og har et tema i hvert nummer.

Miljøsk udgives af NOAH Friends of the Earth Denmark. Artikler i *Miljøsk* er ikke nødvendigvis udtryk for NOAH's holdning.

Miljøsk udkommer ca. fire gange årligt og koster 1,95 kroner for fire numre (institutioner m.v. dog 355 kroner).

Tegn abonnement via www.noah.dk/miljoesk/tegn-abonnement.